

Regional Network for the Exchange of Information and Experience in Science and Technology = NLA – ASTINFO) projektjének keretében 13 intézmény államilag támogatott áron kérhetett másolatokat Ausztráliából.

3. A felsőoktatási szektor számára három dokumentumszállító központot alakítottak ki. Ezek az Országos Társadalomtudományi Tájékoztató Központ (National Social Science Information Centre = NASSIC); Jelentős még az orvostudományi központok tevékenysége (National MEDLARS Centres), a legnagyobb külföldi szolgáltatókkal kapcsolatokat építő Országos Természettudományi Tájékoztató Központ (National Centre for Science Information = NCSI); és az Országos Tájékoztató Központ (National Information Centre = NIC). Mindhárom központ véggez dokumentumküldő szolgáltatást, elsősorban a felsőoktatás számára. Külföldi szolgáltatókkal (pl. BLDSC, CISTI, NLA) elsősorban az NCSI áll kapcsolatban. az amerikai Országos Orvosi Könyvtár periodikagyűjteményét is igénybe veszik. Mellettük kisebb intézmények, mint az Indiai Műszaki Intézet (Indian Institute of Technology) és az Indiai Vezetőképző Intézet (Indian Institute of Management) 6-6 könyvtára saját közös katalógusa alapján küld a folyóiratokból másolatot.

Dokumentumszolgáltatás az INFLIBNET által támogatott központokon keresztül

Indiában több mint 260 egyetem és 14 000 főiskola található. Ezek dokumentumellátásának támogatására hozta létre az UGC 1991-ben az Információs és Könyvtári Hálózatot (*Information and Library Network = INFLIBNET*), egy évtized alatt hatszáznál több könyvtáros képzését, és 142 egyetem számítógépekkel felszerelését végezték el. A felsőoktatási szférában kialakítandó másolatszolgáltató központok javaslatát 2000 folyamán vitatta meg az INFLIBNET Igazgatótanácsa (Governing Body and Council). Az UGC anyagi támogatásával 2001-ben indult egy hároméves kísérleti projekt,

hat ellátó központként működő egyetem részvételével (Banaras Hindu University, University of Hyderabad, Indian Institute of Science, Jawaharlal Nehru University, Panjab University, Tata Institute of Social Science). Ezek a különböző régiókban eltérő tudományágakat képviselő intézmények megállapodást írtak alá a forrásmegosztásról, majd beszerezték a szükséges technikai eszközöket: A/4-es lapszkennert, fénymásolót, színes lézernyomtatót, internetcsatlakozással rendelkező számítógépeket, Ariel (3.1-es) szoftvert. Saját folyóirat-gyűjteményükből és konferenciaanyagaik alapján elégítik ki az igényeket, gondoskodva arról, hogy a szerzői jog ne sérüljön. Az INFLIBNET által összeállított központi folyóirat-katalógusuk nyomtatott formában és az interneten is elérhető, így a másolatkérők e-mailben is elküldhetik rendelésüket a lelőhely azonosítása után. Folyamatosan aktualizált adatbázisuk több mint 3800 kurrens időszaki kiadvány címét tartalmazza, melyből 861 indiai. Évkönyvek és konferenciakiadványok nem szerepelnek a katalógusban.

A hatékonyabb kihasználáshoz tovább kellett fejleszteni a felsőoktatási intézmények közötti adatátvitelt. A helyi internetszolgáltatók által biztosított lassú átviteli sebesség felváltására 2002 áprilisában az UGC megállapodást írt alá az Információtechnológiai Minisztérium alá tartozó Ernet Ltd.-vel, egy több mint 170 egyetemet összekötő, szélessávú hálózat kiépítésére.

A nemzetközi együttműködés bővítése az indiai források rendelkezésre bocsátását is célozza. A Pittsburghi Egyetemmel kötött megállapodást, amelynek keretében az INFLIBNET hat dokumentumszolgáltató központjának nyílik lehetősége a külföldi források használatára. Keresik a kapcsolatot más egyetemekkel és könyvtárakkal is.

/SALGAR, S. M.–MURTHY, T. A. V.: Enhancing access to information through document delivery systems – INFLIBNET's approach. = *Interlending & Document Supply*, 31. köt. 1. sz. 2003. p. 7–11./

(Klein László)

A világhálón levő adatbázisok elérhetősége a fogyatékkal élők számára

A fogyatékkal élők jogaival foglalkozó, *Americans with Disabilities Act (ADA)* elnevezésű törvény

előírásai egyaránt vonatkoznak a fizikai és az online környezetre.

Célkitűzés

A Colorado Egyetem Kraemer Family Library mintegy 100, a weben elérhető adatbázisra fizet elő számos szállítónál. Ezekkel kapcsolatban a következőkre kerestek választ:

- Milyenek tartják adatbázisaik hozzáférhetőségét a fogyatékosok szempontjából a forgalmazók?
- Betartják-e az idevonatkozó szövetségi szabvány előírásait?
- Vannak-e formális előírásaik termékeik hozzáférhetőségére? Ha igen, olvashatók-e ezek weboldalaikon?
- Tesztelik-e termékeiket a hozzáférhetőség és használhatóság szempontjából?
- Fel vannak-e készítve kereskedelmi képviselők arra, hogy ezeket a kérdéseket vevőikkel megvitassák? Bátorítják-e őket erre?

Módszerek

E kérdések megválaszolására a felmérés lebonyolítója az American Library Association (ALA) 2002. évi konferenciájához kapcsolódó kiállításon meglatogatták szállítóikat, majd e-mailben fordultak hozzájuk. A megkeresett 14 cégből a következő 11 válaszolt: *ABC-CLIO*, *EBSCO*, *Elsevier*, *Emerald*, *Gale InfoTrac*, *IEEE*, *JSTOR*, *MUSE*, *OCLC*, *OVID*, *Wiley*.

Eredmények

Az elérhetőség értékelése

Minden szállító 0-tól 5-ig terjedő skálán értékelte termékeik elérhetőségét. Az elérhetőség szintje eltérő, azonban minden szállító tudatában van fontosságának. Egyedül az *OCLC First Search* adott önmagának ötös osztályzatot. Az *EBSCOhost*, a *Gale InfoTrac* és az *Elsevier* négyesre értékelte önmagát, az *IEEE*, az *OVID* és a *Wiley* közepes teljesítményt tulajdonított önmagának. A *JSTOR* elégségest adott magának, mivel pdf fájlokra épül, amelyeket a felolvasó szoftverek nehezen kezelnek. A *MUSE*, az *Emerald* és az *ABC-CLIO* hasonlóan értékelte önmagát.

Az adatbázisok szöveges változatai

Közismert, hogy a webes termékek fejlesztői csak szöveges változatokat is készítenek, amelyek alkalmasak a fogyatékkal élők számára használható alkalmazások céljára. A szöveges változatok azon-

azonban nem képesek ugyanazokat a funkciókat nyújtani, mint a grafikus interfészek, ráadásul ritkábban aktualizálják őket. Az *Elsevier* és az *OCLC* a szöveges változat mellett az elsődleges keresési interfészbe is beépített a fogyatékkal élők számára hasznos elemeket. Az *EBSCO* hasonlóan alakította ki rendszerét, és 2002 őszére ígérte a szöveges változatot. Az *ABC-CLIO* 2003-ra ígérte ugyanezt, de nem nyilatkozott az elsődleges interfész esetleges speciális vonásairól.

Dokumentumszállítás

A látáskorlátozottak számára az elektronikus folyóiratok teljes szövegű formája jelentheti a legnagyobb akadályt. Általában a HTML a preferált forma, mivel az felolvasó szoftverekkel beszédé alakítható. Mivel a pdf fájlok a nyomtatott oldalak képként történő bevitelét jelentik, felolvasatásukhoz optikai karakterfelismerő (OCR) szoftvereket kell használni. Bár történtek fejlesztések a pdf fájlok elérhetőségének megteremtésére, a felolvasás továbbra is problémát jelent, ráadásul ezeknek a fájloknak a használatához plug-inekre van szükség, amelyek letöltése további nehézséget jelent a fogyatékos felhasználóknak. Tíz szállító pdf formátumban, nyolc html-ben is adja a teljes szöveget. Összes cikkét egyetlen szállító sem kínálja mindkét formában.

A *Gale InfoTrac* szinte kizárólag html-ben szolgáltat. Az *OCLC First Search* úgyszintén, azonban az *Electronic Collections Online* elnevezésű szolgáltatása pdf alapú. A *JSTOR* pdf fájlokat szolgáltatott, de megkezdtek a TIFF fájlok alternatív szolgáltatását. A TIFF olvasható felolvasó szoftverekkel, OCR szoftverekkel és képernyőnagyító eszközökkel. A *Wiley* jelenleg html-t és pdf-et is szolgáltat. Bár az utóbbit problematikusnak tartják, nem kívánnának más formátumra áttérni. A megoldást inkább az Adobe cégtől, a pdf gyártójától várják.

A hozzáférhetőség megjelölése

Bár a hozzáférhetőség nem tartozik a döntő tényezők közé, egy-egy termék megvásárlásakor ez a szempont is szerepet játszik. A könyvtárosokat érdekli, hozzáférhető-e az adott termék a fogyatékkal élők számára. Nem tesztelhetnek viszont minden egyes terméket. Ezért fontos, hogy a szállítók weboldalain közlésegyék a hozzáférhetőséggel kapcsolatos elveiket, és megjelöljék, mely termékeik hozzáférhetőek e használói kör számára is. Az *EBSCO*, a *Gale* és a *JSTOR* eredetileg is, az *OCLC* és a *MUSE* a felmérés óta helyezett el ilyen anyagokat.

Ismerik-e a kereskedelmi képviselőket a hozzáférhetőség problémáját?

A különböző szállítók termékeit árusító kereskedelmi képviselőknek általánosságban is tisztában kell lenniük a hozzáférhetőség kérdéseivel, továbbá ismerniük kell az általuk kínált termék(ek) hozzáférhetőségét. Amikor az ALA konferenciájához kapcsolódó kiállításon meglátogattak tíz szállítót, csak kettő tudott azonnal választ adni. A felmérésben az EBSCO és a MUSE jelezte, hogy képviselőik kapnak valamilyen kiképzést.

Az elérhetőség és használhatóság tesztelése

Nyolc cég válaszolta, hogy teszteli termékét. A Gale és az EBSCO a Bobby nevű népszerű webes értékelő eszközt használja, továbbá a JAWS nevű felolvasó szoftverrel is tesztelik termékeiket. Az OCLC az A-Prompt nevű népszerű webes értékelő eszközt használja, a felolvasást pedig az IBM

Home Page Reader segítségével vizsgálja. Tesztelik a billentyűzettel való kizárólagos elérést is.

A Wiley az A-Prompt és a JAWS mellett a Window-Eyes felolvasó, valamint a Microsoft Windows karakterkinagyító szoftverével teszteli termékeit. A JSTOR szintén használja a JAWS-t, a Window-Eyes-t, az IBM Home Page Readert. Mivel TIFF fájlokat hoznak létre, olyan optikai karakterfelismerő (OCR) programokat használnak, mint a Kurzweil 1000 és az OpenBook. Az Elsevier felolvasó szoftvert tesztel, a MUSE a Bobbyra támaszkodik. Mindössze három cég, az Elsevier, a Gale és a JSTOR végez jelenleg teszteket fogyatékosok közreműködésével.

/BYERLEY, Suzanne L.-CHAMBERS, Mary Beth: *Accessibility of Web-based library databases: the vendors' perspectives.* = *Library Hi Tech*, 21. köt. 3. sz. 2003. p. 347-357./

(Koltay Tibor)

Az orosz nemzeti kulturális örökségvédelmi program első eredményei

2003. október végén parlamenti meghallgatásokra került sor az Orosz Föderáció Szövetségi Gyűlésének tanácsában *A nemzeti kulturális-történelmi emlékek megőrzése. Oroszország könyvtárjai és levéltárjai* témában. A cikk a Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztályának vezetője által tartott beszámolót ismerteti.

A könyvtári állományok védelmével foglalkozó állami politikai irányelveket 1994-ben kezdték kidolgozni. A politika alapja a *Nemzeti program az Orosz Föderáció könyvtári állományainak megőrzésére*. A program kidolgozása több szakaszban történt: mintegy három évet vett igénybe a koncepció kidolgozása, amelyet 1998-ban hagytak jóvá. Ezután 2000-ig a program előkészítő munkálatai folytak. A cél érdekében sikerült bevonni a munkába a legjobb könyvtári szakembereket. Eredményességüket bizonyítja, hogy a könyvtárakra vonatkozó rész bekerült a 2000 őszén elfogadott *Oroszország kultúrája (2001-2005)* célprogramba.

A program két fő értéke, hogy mindenre kiterjedő és megvalósítható. A dokumentumok megőrzésével közvetlenül foglalkozó rész 7 alprogramot foglal

magában, amelyeket hat intézmény irányít. Az alprogramok a következők:

- A könyvtári állományok konzerválása
- Az Orosz Föderáció védett könyvei
- A könyvtári állományok nyilvántartása
- Biztonsági állományok létrehozása a könyvtárakban, az információ megőrzése
- A könyvtári állományok megőrzése a használat során
- A könyvtárak és a könyvtári állományok védelme
- A könyvtári állományok megőrzéséhez szükséges szakemberek biztosítása

A program végrehajtását a kormány egy miniszterelnök-helyettesi utasítással támogatta. Ebben felhívták a szövetségi hatóságok és a régiók figyelmét arra, hogy a Kulturális Minisztérium által megfogalmazott ajánlások teljesítéséhez tegyék meg a szükséges intézkedéseket. Az utasításnak megvolt a hatása: az illetékes hatóságok és régiók irányítói más megközelítésből kezdtek a probléma megoldásához, többen először szembesültek vele. Néhány eredményről már be lehet számolni, így pl. a mezőgazdaság területén ágazati utasítást adtak ki az állományok megőrzéséhez szükséges programról és finanszírozásáról.